

พระราชดำรัส
ในโอกาสที่เสด็จฯ ไปในการประชุม
โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน และโครงการส่งเสริมคุณภาพการศึกษา
ณ ค่ายลูกเสือบ้านนาอ้อย อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
วันเสาร์ ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๗

ในการประชุมลักษณะนี้ทุกๆ ครั้ง ก็ต้องกล่าวขอบคุณทุกๆ ท่าน ที่ได้มาร่วมในการสัมมนา และการที่จะดำเนินการต่อไปในโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน และโครงการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนในสังกัด ตชด. โครงการนี้ได้เริ่มต้นมาเป็นเวลานานแล้ว ๓ - ๔ ปี เนื่องด้วยที่คิดในตอนแรกคือโรงเรียน ตชด. นี้ เป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นในพื้นที่ซึ่งมีความยากลำบาก เป็นพื้นที่ที่ ตชด. รับผิดชอบอยู่ และทาง ตชด. ได้ช่วยเหลือประชาชนเท่าที่จะทำได้ โดยการตั้งโรงเรียนและให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องที่ ซึ่งนับว่าเป็นประชาชนในเขตยากจนหรือมีภัยอันตราย เมื่อได้เป็นโรงเรียนที่สมบูรณ์การดำเนินการไปได้ตามระเบียบทางราชการแล้ว ก็มักจะโอนให้อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่มีหน้าที่โดยตรง ได้แก่สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ในช่วงที่ยังมีความทุรกันดารหรือมีปัญหาต่างๆ อยู่นั้น ทาง ตชด. ก็ได้ดูแลรับผิดชอบ จึงได้คิดว่าบุคคลซึ่งเป็นนักเรียนในโรงเรียนนี้ เป็นคนที่ควรได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือส่งเสริม โดยการที่เราทั้งหลายพอมีทางจะช่วยได้โดยผ่านทาง ตชด. จึงได้ตั้งโครงการขึ้น เริ่มต้นก็มีความมุ่งหมายที่จะให้เด็กในความดูแลนั้นมีอาหารรับประทานที่จะให้สุขภาพอนามัยแข็งแรง พร้อมทั้งจะได้รับความรู้และเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพของประเทศต่อไป โครงการที่จัดมานับว่าได้ผลดีพอสมควรเนื่องด้วยความร่วมมือของหลายท่านหลายฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เป็นครูที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนอย่างจริงจัง

ความจริงการประชุมมาพูดจากันพร้อมหน้าแบบนี้ ที่สกลนครเคยทำแล้วแต่ก็ไม่ได้ทำมาเป็นเวลานานอย่างน้อย ๒ ปี แล้วก็ขาดไป แต่ว่าเมื่อไปที่ทางภาคเหนือและภาคใต้ก็ได้จัดประชุมอย่างเดียวกันนี้และได้ไปเยี่ยมโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนหลายแห่งด้วยกัน

ทั้งทางภาคเหนือและภาคใต้ จุดมุ่งหมายที่ได้เล่าให้ครูที่โรงเรียนและในการสัมมนาเช่นเดียวกันที่ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลางก็ประชุมกันที่กรุงเทพฯ ก็ได้พูดอย่างเดียวกันคือเราต้องการช่วยให้นักเรียนในโรงเรียนมีสุขภาพอนามัยบริบูรณ์แข็งแรง รับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ และถูกตามส่วนประกอบที่จะบำรุงร่างกาย เวลาไปก็ไปดูและยังได้เสนอแก่พวกเจ้าหน้าที่เคหกิจเกษตรว่า ให้ไปชิมตามบ้านของนักเรียนว่าเขาชอบอาหารในลักษณะไหน แล้วเราก็ทำตามลักษณะที่เขาชอบ แต่ว่ามีส่วนประกอบที่จะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายมากกว่าที่เขาทำกันอยู่เป็นประจำแล้ว นอกจากนั้นก็ได้อธิบายเกี่ยวกับวิชาการเกษตร โดยถือว่าโรงเรียนนี้เป็นศูนย์กลางของชุมชนแห่งหนึ่ง ถ้าเราสามารถทำให้คนรุ่นใหม่ในสังคม คือนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนและพวกผู้ปกครองที่จะมาดูมาช่วยมาเห็น มีความรู้ทางด้านเทคนิคทางการเกษตรอย่างใหม่ที่ทางราชการตั้งใจจะส่งเสริมแต่ก็ส่งเสริมตั้งแต่ในวัยเด็กวัยเรียน เมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่เขาจะได้มีการได้รับการฝึกหัดให้ทำตามแบบแผนอย่างใหม่ ซึ่งจะมีประสิทธิภาพมากกว่าที่เคยทำมา หรือว่าจะได้มีความคุ้นเคยในการติดต่อกับทางราชการ เมื่อมีข้อขัดข้องอะไรจะได้ปรึกษาหารือกันได้อย่างง่ายขึ้น และผู้ปกครอง คนในหมู่บ้านเอง เมื่อมีปัญหาข้อขัดข้องอะไรก็จะรู้ได้ว่าจะมีที่ที่จะมาหาได้ ได้แก่ที่โรงเรียน ซึ่งครูจะได้เป็นส่วนที่จะช่วยเหลือได้มาก ตอนที่อยู่ทางใต้ก็ไปที่โรงเรียน ซึ่งมีบริเวณค่อนข้างจะกว้างใหญ่กว่าที่อื่นและเป็นที่ภูเขา ได้แนะนำว่าในการเพาะปลูกอาจจะเป็นการแสดงวิธีการเพาะปลูกในสภาพภูมิประเทศอย่างนั้น พอดีมีที่หนึ่งพอจะทำแหล่งน้ำได้ ทางชลประทานอาจจะพิจารณาดูว่าจะทำได้หรือไม่ เมื่อไหร่ อย่างไร และทางโครงการเราพอที่จะมีทุนในการช่วยเหลือ เรื่องทำแหล่งน้ำนี้มีหลายแห่งที่จำเป็น เราไม่ได้ทำใหญ่โต ทำเล็กๆ พอที่จะใช้ในบริเวณนั้น แต่ทุกครั้งก็มีการตกลงกับชาวบ้านว่าในการที่เราจะทำนั้นเป็นการช่วยกันทำ สมมุติว่าถ้าจะเอาเต็มที่อยู่อย่างที่เคยทำมา ได้แก่มีค่าจ้างแรงงาน ทางราชการทำทุกอย่างนั้น เราก็ไม่สามารถที่จะหาเงินของงบประมาณมาทำได้ทันทั่วทั้งที่ ถ้าเราช่วยกันทำช่วยกันเสียสละเพื่อตนเอง มาช่วยกันทำ แล้วเจ้าหน้าที่ช่วยแนะนำ หาวัสดุให้ อย่างนั้น ก็จะทำให้รวดเร็วขึ้น ก็ตกลงกันไว้อย่างคร่าวๆ ว่าที่ไหนที่ของใครได้น้ำและอีกที่ไม่ได้นั้น อาจจะต้องมีการแลกที่แบ่งสรรปันส่วนกันใหม่ จะยอมหรือเปล่าถ้าไม่ยอมอาจจะลำบาก เพราะว่าที่ที่นั่นก็ต้องการจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ทุกๆ คนในชุมชน ไม่ใช่เกิดประโยชน์แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ก็ดูทุกคนจะเข้าใจดี ส่วนเด็กนักเรียนในโรงเรียนนั้น ก็ได้บอกกับครูเอาไว้ว่า สิ่งใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งใกล้โรงเรียนนั้น เป็นหน้าที่ของนักเรียนที่จะดู ขอให้ครูคอยแนะนำให้เด็กไปคอยดูสังเกตการณ์แม้แต่การก่อสร้าง สมมุติว่าทำบ่อน้ำเล็กๆ ก็ให้เด็กสังเกตการณ์และจดจำทำรายงาน หรืออะไรก็ตามไปถามคนที่เขามาทำ เจ้าหน้าที่ที่มาทำนั้นเขาทำอะไรบ้าง เพื่ออะไรขึ้นตอนเป็นอย่างไร อันนี้เพื่อจะฝึกให้นักเรียนให้มีความเคยชินในการรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในเขต

ของตัว หมายความว่าอะไรที่เกิดขึ้นในบ้านตัวเองร่วมกันรับผิดชอบด้วย ไม่ใช่ปล่อยให้คนอื่นที่เขาเป็นคนนอก ได้แก่เจ้าหน้าที่ต่างๆ เข้ามาจัดการอะไรทุกอย่าง อย่าง แล้วถ้าเกิดความไม่พอใจขึ้นจะประท้วงต่อภายหลัง อันนี้ก็ให้เขาเป็นผู้ฝึกหัดความช่างสังเกตไปด้วย สรุปว่าในการทำอะไรทุกขั้นตอนก็มีประโยชน์ ให้ทำอะไรที่ไม่เสียหาย และให้นักเรียน คนในท้องที่ ได้รับผลโดยตรง

ในระยะก่อนที่จะมานี้ ก็ได้ไปต่างประเทศมาเป็นเวลาเกือบเดือน มาถึงที่นี่ ตอนไปเยี่ยมที่หมู่บ้านมีชาวบ้านมาบอกว่า มาที่หมู่บ้านเขานี้ก็ดี แหมทำไมที่ต่างประเทศตั้งไกลยังไปได้ ที่บ้านเราทำไมไปไม่ได้ ก็บอกว่าบ้านเรามันโตนัก ที่ไปนั้นก็ไม่ได้ไปหมดประเทศไปเพียงบางส่วนเท่านั้น เท่าที่เวลาจะมี ส่วนถ้าจะไม่ให้ไปดูเลยว่าที่อื่นเขามีอะไรนั้น ก็เห็นจะแยء เพราะว่าเราไม่ได้อยู่คนเดียว เราทำอะไรของเราเราก็คิดว่าดีแล้ว จะต้องเปิดหูเปิดตา ดูว่าที่อื่น คนอื่น เขามีอะไรกัน เขามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร ก็จะได้เข้าใจกัน เพราะเดี๋ยวนี้โลกไม่แคบอยู่เฉพาะในกลุ่มหมู่พวกเราแล้ว ต้องมีโอกาสจนได้ที่จะต้องติดต่อกับผู้อื่น หรือผู้อื่นซึ่งเราไม่เคยรู้จักเข้ามาอยู่กับชีวิตของเรา แทนที่เราจะให้เขาารู้เรื่องเราอย่างเดียว เราก็ไปรู้เรื่องเขาบ้างก็ไม่เสียหายอะไร ก็เป็นการพูดเล่นๆ กัน แต่ว่าที่ไป ๒ แห่งนั้น มีข้อพิงสังเกตหลายๆ อย่าง ซึ่งเวลาขณะที่ไปก็พยายามที่จะดูสังเกตให้ได้ความรู้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เวลาไปนั้นทางราชการได้ส่งโทรทัศน์ไปถ่ายตาม ก็ได้บอกให้ถ่ายไว้เยอะๆ จะได้ให้พระเดชพระคุณผู้ชมทางบ้านได้ชมบ้าง รู้อะไรจะได้ไม่รู้คนเดียว ให้มีคนอื่นได้รู้ได้เห็นว่าเป็นอย่างไร ทุกคนได้ช่วยกันพยายามอย่างที่สุด การเตรียมการอะไรค่อนข้างจะฉุกฉะหุกเรื่องราวต่างๆ ก็ได้มาพอสมควรจะได้มากได้น้อย กลัวจะไม่ได้มากเท่านี้ มากกว่านี้ก็ได้อ แต่เท่าที่ได้เห็นมาก็เป็นสิ่งที่ทั้งเคยรู้เคยเห็นมาก่อน เพราะที่บ้านเราก็มีเหมือนกัน ที่เรียกว่าคนไทยก็ทำได้ ใช่ว่าคนต่างชาติจะทำได้อย่างเดียว หรือบางอย่างเป็นคนละอย่างไปเลยไม่เหมือนกัน ก็ดีเหมือนกัน ก่อนหน้าจะออกนอกเมืองไทย ก็ไปอยู่ปักขัณฑ์ได้จนกระทั่ง ๒ วันก่อนจะไปต่างประเทศ เพิ่งกลับกรุงเทพฯ ไปเตรียมตัวก็ไป พอกลับมาจากต่างประเทศอาทิตย์หนึ่งก็มานี่เลย เพราะฉะนั้นทุกๆ อย่างต่อเนื่องกันไปหมด แทบไม่รู้ว่าตัวเองอยู่ไหนอย่าง ๒ ประเทศที่ไป คือ อินโดนีเซียกับบอสเนเลียนั้น แต่ละแห่งก็มีเรื่องราวยืดยาว ซึ่งคงจะมาเล่าสู่กันฟังในวันนี้ไม่ได้แน่ๆ เพราะมันยาวเกินไป บางคนก็คงได้เห็นในโทรทัศน์ที่วานนี้ว่ามีช่างไปถ่ายบ้างแล้ว

สำหรับอินโดนีเซียนั้นเป็นประเทศเพื่อนบ้านเรา ซึ่งลักษณะโดยทั่วๆ ไปก็ใกล้เคียงกับไทย แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าในด้านการศึกษานั้น ฟังมีการประถมศึกษาภาคบังคับเมื่อประมาณต้นปีนี่เอง ซึ่งของเรามีมาเป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว ในระยะนี้ก็เข้าใจว่าคงจะเป็นระยะที่พยายามจะเร่งรัดกวัดขันในเรื่องของการศึกษานี้ และนั่นก็เป็นเครื่องเตือนใจว่า เรา

ควรที่จะทำต่อเพราะเรามีพื้นฐานรากฐานมายาวนานกว่าเขา การศึกษาบังคับก็เป็นองค์การทางราชการอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ราชการได้เข้าถึงประชาชน เป็นสายงานที่จะเข้าถึงประชาชนได้อย่างดีมาก อย่างเขาไม่มีหรือเริ่มมีก็อาจจะมีความลำบากในบางแง่ของการพัฒนา อ่านดูแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผน ๕ ปีของเขา ก็มีเรื่องราวต่างๆ เป้าหมายอะไรก็คล้ายๆ ของเรา สิ่งที่เขาจะทำก็คล้ายๆ กันไปทุกอย่าง แต่ก็อ่านดูยังไม่มีโอกาสซักถามหรือว่าแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับใคร มีลักษณะที่น่าสนใจอีกหลายอย่าง เช่น เรื่องปัญหาหนักของประเทศเขา ได้แก่ การมีพลเมืองมากมายซึ่งกระจุกตัวกันอยู่เฉพาะแห่ง ส่วนพื้นที่บางแห่งแทบจะไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เลย เขาก็พยายามแก้ไข คือมีเป้าหมายในการพัฒนาเน้นหนักไปในเรื่องของการย้ายถิ่นประชาชน จากถิ่นที่มีความแออัดและคนไม่มีงานทำ ไปหาถิ่นที่มีประชากรเบาบางและต้องการแรงงานในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ได้เท่าไร จะได้ตามเป้าหมายหรือเปล่าก็ไม่ทราบ เท่าที่ดูเป้าหมายนั้น ก็คงเป็นจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด เพราะฉะนั้นอันนี้ก็คงจะก่อให้เกิดปัญหาพอใช้ ไปดูกิจการวิธีการของเขา ได้แก่ เขาไปชักชวนเอาคนที่ไม่มีการศึกษา หรือยากจนบางคนเป็นพวกที่ไม่มีการศึกษาพวกเร่ร่อนเป็นขอทาน เป็นนักเลงหัวไม้อะไรต่างๆ เอามารวมกันเข้า คัดเลือกคนที่จะมีทางจะพัฒนาได้ เอามาทั้งครอบครัว มาฝึกอบรมให้รู้หนังสือ ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐบาลกำลังเร่งรีบมาก เพราะคนส่วนมากเป็นคนไม่รู้หนังสือ สอนผู้ใหญ่และสอนเด็กในเวลาเดียวกัน สอนวิธีการประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งงานที่จะให้เขาไปทำที่ใหม่โดยตรงและงานที่จะเป็นสิ่งที่ช่วยในวิธีการดำเนินชีวิต และเมื่อย้ายไปอยู่ที่ใหม่ ที่ใหม่นั้นทางราชการจะทำแหล่งทำมาหากินให้เสร็จ และสร้างบ้านให้เสร็จ ซึ่งเท่าที่เห็นรู้สึกว่าการทำจริงจังๆ ก็คงจะใช้เงินงบประมาณมหาศาล ซึ่งอาจเป็นเรื่องลำบาก ที่ทำให้ทำได้จำนวนน้อย แต่ว่าเมื่ออันไหนทำได้เข้าใจว่าทำได้จริงๆ คือไม่ใช่ว่าย้ายคนไปที่ใหม่แล้วไปตกระกำลำบาก โดยต้องปลูกบ้านเอง ฝังป่าเอง ปลูกอะไรขึ้นมาใหม่เอง ทำมาหากินได้รายได้ไปเลย แต่บริการดีขนาดนี้ก็คงบริการได้น้อย ส่วนในการเพาะปลูก เท่าที่เขาให้ไปดูไร่ขนาดใหญ่ ซึ่งลักษณะการเพาะปลูกทำไร่ขนาดใหญ่นี้ ดูเหมือนของเขาก็เข้าใจว่าไม่มีเพราะว่าการที่จะทำไร่ขนาดใหญ่ได้นั้นจะต้องมีทุนและมีพื้นฐานที่มั่นคงมาก ซึ่งเขาทำได้เนื่องจากเป็นระบบในสมัยที่ชาวต่างชาติยังปกครองอยู่ เขาก็เริ่มทำเช่นพวกไร้ชา ปาล์ม น้ำมัน หรือพวกยางพารา นั่นที่เป็นสวนขนาดใหญ่ที่รัฐบาลเป็นเจ้าของสวนแทน คือเมื่อพวกต่างชาติออกไปแล้ว เอกชนที่ไหนก็ไม่มีความสามารถที่จะสวมแทนที่ได้ จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลซึ่งเขาก็ทำได้โดยการที่ว่าชาวนาเกษตรกรเล็กๆ น้อยๆ นั้น ก็ได้เป็นคนเหมือนคนงานของราชการของรัฐบาล และก็ทำกิจการอะไรที่คนก็ไม่ต้องลำบากเท่าไร เช่น ในการทำปาล์ม น้ำมันนั้น ราษฎรก็ไม่ต้องรับผิดชอบจะเอาผลผลิตไปโรงงานให้ทันเวลา จะมีทางราชการมอบให้หมดทั้งพันธุ์ดี การดำเนินการมีรถมาขนส่ง การขยายพื้นที่ เขาทำไปอย่าง

เป็นระบบ เพราะมีระบบเก่าที่ติดอยู่แล้ว ส่วนในระบบของการทำนานั้น ที่น่าสนใจ คือว่าเป็นระบบเก่าที่มีมาเป็นร้อยๆ ปี ได้แก่ ทำนาขั้นบันไดตามภูเขาซึ่งมีระบบในการส่งน้ำไปถึงนาแต่ละขั้นโดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่เป็นชาวบ้านที่จะสามารถดูแลได้ว่าไม่มีใครโกงน้ำ คนไหนควรจะทำหน้าที่อย่างไร ที่ไหนควรจะปลูกอะไร ควรจะได้น้ำเท่าไรเพราะเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่โบราณ

ที่ออสเตรเลียนั้นเป็นที่ที่ความเป็นอยู่ของคนต่างจากเรามาก เพราะเป็นที่ที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลแต่ว่าประชากรเบาบางมาก ในพื้นที่ที่กว้างใหญ่ไพศาลนั้น พื้นที่ที่เลวหรือพื้นที่ที่ลำบากในการเป็นอยู่นั้นมากกว่าพื้นที่ที่ดี เพราะฉะนั้นสภาพสิ่งแวดล้อมนั้นบังคับการดำเนินชีวิตของคน ก็ไม่นับถือที่ว่าคนที่อยู่ที่นั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่มาในระยะเริ่มต้นก็ไม่ใช่ว่าอยู่กันอย่างสบายๆ อย่างที่เราคิดเพราะไปเห็น ไปแต่เมืองที่ใหญ่ๆ โดๆ ที่เขาเจริญแล้ว ก็ได้ไปที่ที่ยังลำบากอยู่บ้าง ในสภาพสิ่งแวดล้อมนั้นทำให้วิถีดำเนินชีวิตผิดกับของเขา ซึ่งถ้าได้ดูแล้วก็เห็นความรู้ที่ดีเหมือนกัน เช่น การทำไร่นานั้น แต่ละคนมีนาเป็นจำนวนมาก และชาวนาคนเดียวอาจจะทำนาได้เป็นร้อยๆ พันๆ ไร่ ในเวลาหนึ่งโดยการที่เขาขับเครื่องยนต์ เช่น แทรกเตอร์ที่จะหว่านข้าว เก็บข้าวได้คนเดียว เขาบอกว่าเขาทำงาน ๑๒ - ๑๓ ชั่วโมงต่อวัน และก็ไม่มีลูกจ้างอื่นเลย ทำนาได้ที่ละหลายร้อยไร่ แต่ก็คงจะเหงาเหมือนกัน เพราะต้องอยู่คนเดียว

การส่งเสริมการเกษตรของเขาก็ทำโดยกรมซึ่งเหมือนกับกรมส่งเสริมการเกษตร กับกรมวิชาการเกษตรรวมกัน เจ้าหน้าที่ของกรมเขาก็แบ่งการปกครองเป็นเจ้าหน้าที่ภาค เกษตรภาค เกษตรจังหวัด และก็ท้องถิ่นลดหลั่นกันลงมาลักษณะเดียวกับของเรา หน้าที่ของกรมคือหน้าที่การดูแลทางด้านวิชาการ ได้แก่ วิจัย ลักษณะการเพาะปลูกตามท้องที่ไร่นาว่าควรจะทำอย่างไร ปลูกอย่างไรให้พันธุ์ใหม่ๆ ที่จะเหมาะสม และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยนั้น ก็จะไปทำงานติดต่อกับเกษตรกรในเขตรับผิดชอบ ศึกษากับเกษตรกร เมื่อค้นอะไรมาได้แล้วเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมก็จะไปถึงเกษตรกรโดยทันที แนะนำวิชาการใหม่ๆ ซึ่งเกษตรกรก็จะทำตามนั้นโดยเคร่งครัด นอกจากนั้นก็ยังมีส่วนที่ในการดูแลควบคุมพืชที่จะเอามาจากต่างถิ่น บางครั้งต้องดูเป็นปีๆ ว่าไม่มีเชื้อโรค ไม่มีอะไรที่ร้ายๆ ต่างๆ ที่จะมาทำอันตรายต่อพืชผักในท้องถิ่น นับว่าเขาทำงานได้ดีทั้งทางเกษตรกรกับทางเจ้าหน้าที่ส่งเสริมทำให้เกิดผลผลิตสูง และทำเป็นระบบสหกรณ์ในการที่จะขายผลผลิตไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทางฝ่ายเกษตรกรก็เชื่อฟังเจ้าหน้าที่ส่งเสริมอย่างเคร่งครัด ถ้าเจ้าหน้าที่บอกว่าอะไรควรทำก็ทำ ถ้าบอกอะไรไม่ควรทำก็ไม่ทำ ยกตัวอย่างเช่น การเพาะปลูกนั้น เขาก็จะแนะนำว่าคนหนึ่งควรจะเพาะปลูกเท่าไร สมมุติว่าถ้าเพาะปลูกมากเกินไปทางราชการกำหนดก็จะถูกทำโทษ มีมาตรการลงโทษ ซึ่งเขาก็สามารถจะควบคุมได้ เนื่องจากใช้เทคนิคใหม่ๆ เช่น การถ่ายภาพทางอากาศ เป็นต้น

เพื่อจะควบคุมว่ามีคนฝ่าฝืนข้อแนะนำของทางราชการหรือไม่ ซึ่งเมื่อถามดูแล้วเขาบอกว่า ไม่มีคนฝ่าฝืน เพราะทุกคนเข้าใจว่าการที่ราชการบอกอย่างนั้น จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองในระยะยาวอย่างไร

ยังมีคนอีกกลุ่มได้แก่พวกชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิม ซึ่งพวกนี้เขามีอาณาเขตให้อยู่โดยเฉพาะ มีเจ้าหน้าที่ที่จะช่วยเหลือดูแลอยู่ แบบการดูแลชาวเขา แต่ว่าพวกนี้ก็ได้รับอนุญาตให้ดำเนินวิถีชีวิตอย่างเดิม โดยการล่าสัตว์เก็บของต่างๆ หากิน ไม่ปลูกบ้านปลูกช่อง ไปนอนอยู่กลางทะเลทราย แต่คนไหนต้องการดำเนินชีวิตแบบสมัยใหม่ก็ไม่ห้าม และคนนอกเขาห้ามเข้าไปในบริเวณนั้น ต้องได้ใบรับอนุญาต การส่งเสริมพวกนี้ทำไปได้อย่างลำบากเพราะมันก็มีปัญหาเหมือนกันว่าควรส่งเสริมแค่ไหน หรือควรปล่อยให้ดำเนินวิถีชีวิตอย่างเดิมแค่ไหน ที่ไปพบพอดีพบกับคนไทยคนหนึ่งที่เขาเคยเป็นครูโรงเรียนมัธยมในเมืองไทย ได้แต่งงานกับชาวออสเตรเลีย ซึ่งมีหน้าที่เป็นหัวหน้าศูนย์ที่ดูแลหมู่บ้านของชาวพื้นเมืองดั้งเดิม ได้มาเล่าให้ฟังว่า พวกนี้เขาไม่มีนิสัยที่จะทำการเพาะปลูกอะไรทั้งสิ้น ออกมาก็ไปเก็บหนอนมากินและเก็บสิ่งต่างๆ ใบไม้ใบหญ้า ไปล่าตัวจิงโจ้มาเผากิน ถ้าอาหารหมดก็ไปหาเอาได้ตามทะเลทราย ไม่เคยเพาะปลูกพืชผัก เขาเล่าว่า เขาใช้วิธีว่าเวลาอยู่บ้านพักราชการเขาก็หาพันธุ์พืช พันธุ์อะไรไปปลูกของเขาเอง ก็มีพวกแม่บ้านของชนพื้นเมืองมาดูๆ เหมือนกัน ก็คิดว่าต่อๆ ไปเขาก็จะค่อยๆ สนใจเอง และก็กำลังคิดทำตามบ้าง ยังนึกว่าถ้าคนนี้ทำได้สำเร็จ ก็คงจะมีชื่อเสียงดีทีเดียว เพราะส่วนมากเขาจะไม่ทำ

มีเรื่องที่น่าสนใจคือว่า เวลาไปต่างประเทศนั้น นอกจากที่จะไปดูไปค้นคว้าหาความรู้ต่างๆ แล้ว ก็ยังถูกถามปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับบ้านเมืองเราอย่างบ่อยครั้ง เป็นคำถามที่น่าสนใจยิ่งนักอีกว่าอีกหน่อยคงจะต้องรวบรวมคำถามที่ชาวต่างประเทศชอบถามและตอบไว้ ที่หลังใครมาถามจะได้ตอบเหมือนๆ กัน ไม่ใช่ว่าคนนี้ตอบไปอย่างอีกคนหนึ่งตอบไปตรงกันข้าม ถ้าเป็นเรื่องความคิดเห็นส่วนตัวก็ไม่ใช่ไร แต่บางเรื่องนั้นเป็นข้อมูล น่าจะเหมือนกัน แต่เราก็ตอบไม่เหมือนกัน ยกตัวอย่างเช่น เขายกมือขึ้นถามว่าโครงการพระราชดำริกับโครงการของรัฐบาลนั้นแตกต่างกันอย่างไร และแบ่งกันยังไง มีความสัมพันธ์กันหรือแตกแยกกันไปเลย ซึ่งก่อนหน้าที่จะไปนี้ เป็นเวลานานแล้วมีนักข่าวต่างชาติ หรือแขกต่างประเทศมา มักจะถูกถามด้วยคำถามนี้เสมอๆ ได้ตอบให้แขกชาวต่างประเทศฟัง บอกว่าบ้านเมืองเราตั้งแต่โบราณ มีธรรมเนียมเชื่อถือกันมาว่า พระเจ้าอยู่หัวเป็นเสมือนพ่อของประชาชน เป็นผู้ปกครองพื้นที่ทั้งประเทศ เพราะฉะนั้นมีอะไรท่านก็ย่อมต้องรับรู้รับผิดชอบด้วย ซึ่งมาถึงสมัยใหม่นี้ พวกเราทุกคนที่เป็นข้าราชการและเป็นคนทำงานอยู่กับท่านก็ถืออย่างเดียวกัน ท่านก็ถือด้วยว่า เราทุกคนเป็นพลเมืองของชาติ ซึ่งคนไทยถือว่าคนไทยทุกคน มีหน้าที่ที่จะทำให้บ้านเมืองเราเจริญมั่นคงตามความสามารถเรา ไม่ว่าจะ

วิถีทางใดอย่างใดอย่างหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวก็เหมือนกัน ท่านก็ถือว่าท่านเป็นคนไทย ถ้าท่านไปเห็นไปรู้ไปดูอะไรที่มีข้อบกพร่อง ที่ท่านควรจะแก้ไขได้ หรือท่านมีความคิดอะไรใหม่ๆ ขึ้นมา ซึ่งแต่ละคนก็อาจจะมีความคิดได้ ก็ได้มาบอกเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องกับงานนั้นจริงๆ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่มีหน้าที่อยู่ ถ้าการทำงานทุกอย่างเป็นโครงการพระราชดำริ ดำรินี้ไม่ได้หมายความว่าไม่ได้แปลว่าคำสั่ง ดำริแปลว่าความเห็นความคิด ถ้าความคิดเห็นของพระเจ้าแผ่นดินเป็นอย่างนี้ เมื่อบอกให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยตรงเขาฟังแล้ว ท่านบอกว่าเขามีสิทธิที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ถ้าเห็นด้วยก็ทำไป เพราะบางอย่างเขาอาจจะยังไม่ทันนึก หรือว่าท่านทำอาจจะมีความที่เคารพนับถือท่าน มาช่วยร่วมมือกันมาก เขาก็อยากจะทำงานส่วนรวมก็ได้ผลดี เหมือนกับเป็นผู้ประสานงานให้ แล้วถ้ามีข้อขัดข้องที่จะทำตามอย่างท่าน แนะนำไม่ต้องทำ หรืออาจทำไปอีกอย่าง เป็นการปรับปรุงทั้งความคิด พระราชดำริ ทั้งความคิดเห็นของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งท่านเองก็ได้ไปเห็นทุกส่วนของประเทศ ซึ่งอาจจะมีการเปรียบเทียบ มีข้อคิดเห็นต่างๆ มาก เป็นข้อมูล เดิมท่านก็เรียนรู้มาจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่รับผิดชอบโดยตรง ค่อยๆ เรียน ค่อยๆ ถามไป จนเกิดความรู้และก็มีความคิดต่างๆ ของตัวเอง ก็เอามาแนะนำให้ และปัญหาก็อาจจะเกิดขึ้นในเรื่องของงบประมาณที่ว่าพระราชทานพระราชดำริในการทำงานอะไรขึ้นมาแล้วไม่ได้อยู่ในแผนงบประมาณประจำปี จึงทำไม่ได้ ตั้งงบประมาณ หรือทำสิ่งนั้นไม่ได้ ถ้าเป็นสิ่งที่รอได้ก็รออนึงปีงบประมาณหน้า แต่ก่อนนี้บางอย่างที่ท่านอยากจะทำจริงๆ ไม่สามารถจะหางบประมาณสำหรับปีนั้น ในการทำโครงการ ท่านก็จะเอาเงินส่วนพระองค์หรือว่าเงินที่มีผู้บริจาคโดยเป็นเอกชนบริจาค เรียกว่าเงินชาวบ้านมิใช่เงินงบประมาณหลวง ก็เอามาทำบ้าง ในปัจจุบันนี้ทางราชการก็กันเงินไว้ส่วนหนึ่งสำหรับโครงการในพระราชดำริ ที่จะทำสิ่งใดที่ทรงคิดขึ้นและเป็นประโยชน์ ก็มีเจ้าหน้าที่ทางราชการคอยพิจารณาอีกว่าอันนั้นจะเหมาะสมและจะดำเนินการไปอย่างไรเมื่อเข้างบประมาณนั้นแล้ว ต่อไปถ้างานได้ผลดี ก็เข้างบประมาณปกติของปีต่อไป ก็ต้องอธิบายให้เขายืดยาวแบบนี้ ก็ดูจะเป็นที่พอใจของผู้ถาม ดีว่ามีเวลาคุยกันนานกับคนถาม ถ้าไม่มีเวลาก็คงจะอธิบายแบบนี้ไม่ได้ เพราะไม่รู้เหมือนกันว่าจะอธิบายสั้นๆ อย่างไรให้มันกระชับ เพราะว่าถึงจะเป็นคำถามที่คนถามบอกละเอียดที่หนึ่งก็แต่งคำตอบขึ้นมาเองใหม่ถามอีกก็ไม่ได้จดจำว่าจะตอบแบบไหน ก็คงต้องรวบรวมคำตอบแล้วเขียนให้กระชับเพื่ออธิบายสักครั้ง เพราะเวลาถูกถามจะได้ชี้แจงได้ทันที นี่คิดว่าถึงเวลาที่จะไปดูกิจการอื่นแล้ว ในรอบบ่ายทางผู้ที่มาร่วมลั้มนาคงจะได้เริ่มรายการตามปกติ จึงขอจบเรื่องทั้งคำกล่าวและการบรรยายแต่เพียงแค่นี้